

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION



AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

BENKES, Mihály

Kongó: történelem / Congo: History

Eredeti közlés /Original publication:

Afrika Tanulmányok, 2014, 8. évf., 3. szám, 71–74. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.001.711

Dátum/Date: 2016. augusztus / August 22.

filename: benkes_2014_recReybrouck

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

BENKES, Mihály: Kongó: történelem / Congo: History, *AHU MATT*, 2016, pp. 1–8. old., No. 000.001.711, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Közkönyvtárakban / In Public Libraries

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, könyvismertetés (David Van Reybrouck: Congo – Une histoire, 2012)

African research in Hungary, book review (David Van Reybrouck: Congo – Une histoire, 2012)

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,

COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

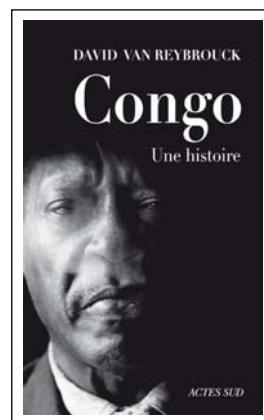
* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikánisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

KONGÓ: TÖRTÉNELEM

(David Van Reybrouck: Congo – Une histoire, Arles – Paris, ACTES SUD, 2012, 711 old.)

BENKES, Mihály



Afrika Tanulmányok, 2014, 8. évf., 3. szám, 71–74. old.

A szerző több egyetemen folytatott tanulmányokat (Univ. de Louvain, Cambridge: archeológia, filozófia, történelem; doktori titulását Leydenben szerezte meg). Tudományos munkájával egyidejűleg szépírói, színházi és újságírói területen publikált (2008: *Le Fléau*, Actes Sud, 2011: *Mission suivie de L'Ame des termites*, Actes Sud). A *Congo: Une Histoire* című terjedelmes, nagy ívű művét tíz éves kutatás és helyszíni anyaggyűjtés után – saját bevallása szerint – 2010 áprilisában fejezte be Brüsszel egyik „problémás negyedében”, ahol betelepült afrikaiaktól is bőséges élmény- és emlékezetanyagot, valamint késztetést kapott.

E művét a holland tudományos körökben az „év könyveként” méltatták, s rövid időn belül hat nyelvre fordították le, mintegy igazolva, hogy a „kongói dráma” a dekolonizáció egyik megkerülhetetlen kérdése. A volt Belga-Kongó szakadatlan válsága nem csupán Közép-Afrika régiójának, tágabban a Szaharától délre eső dekolonizált államok fejlődésének, hanem a nemzetközi társadalom egészének is ügye.

Az Afrika „motorjaként” aposztrofált Kongóról tanulmányok és történeti művek végtelen sora áll az olvasó rendelkezésére, melyek különféle inspirációk–motivációk alapján születtek. A kétpólusú világrend korszakában nemcsak a hajdani metropoliszokban, a gyarmattartó hatalmakban működő kutatóintézetekben, hanem a szovjetizált blokk több országában is – kiváltképp a Szovjetunióban – megélénkült az Afrika-kutatás.

Van Reybrouck, mint a mai generáció kiváló tehetsége, az ismétlődő kihívásokra nem az igen elterjedt leíró afrikanisztika módszerét alkalmazta, jóllehet a vonatkozó történeti források széles körének ismeretében írta meg művét. Erről tanúskodik a kötet részletező forrásismertetése, melynek a „Justification des Sources” címet adta. (Lásd 603–639. old.) Az alapos historiográfiai tájékozódás és forráskutatás révén szerzett ismereteit Kongó egész területén gyűjtött emlékezők, interjúk és helyszíni megfigyelések anyagaival ötvözve dolgozta fel. A könyv több méltatója a mű bravúros irodalmi, stilisztikai értékére is felhívja a figyelmet, „elegáns prózaként”, „valóságos bestsellerként”, „autonóm könyvként” ajánlva az olvasónak, minthogy a kötet tizenöt fejezetében a historiográfiai, irodalmi és mesteri tudósítói anyagok keverésével koherens, élethű történetet nyújt át. Minden egyes fejezet a történések újragondolására, újszerű befogadására készlet.

Az első öt fejezet felöleli a régióra irányuló kolonialista vállalkozás motivációit, ennek keretében II. Lipót belga uralkodó gyarmati vállalkozásának lépcsőit (1885–1908, 1908–1921–1940) a gyarmati berendezkedés idején felerősödő feszültség és kölcsönös „fehér–fekete” félelem légkörétől a „mintagyarmati” státus gyarmati Szentháromság által hirdetett éveiig (1940–1955). A Kongó-medence feltárásának sokoldalú leírásával gazdag alap- és háttérismeretekhez jut az olvasó. A belga gyarmatosítás fő ismérve a zárt adminisztratív építkezés, amelynek következtében a rezsim rendkívül hierarchizálttá és központosítottá vált, a brüsszeli Gyarmatügyi Minisztériumnak alárendelten. Különös tény, hogy a belga gyarmatosítók nemigen rendelkeztek politikai hatalommal, a gyarmatpolitikát a metropoliszból diktálták a kongói főkormányzóságnak. A hivatalos belga ambíció „egy tudományos kolonizáció” megvalósítása volt, s ezzel sikeresen tévesztették meg a világot, feledtetve a kongóiakkal való brutális bánásmódot.

A második világháború utáni másfél évtized Afrika-szerte az afrikai öntudat ébredéséhez vezetett, még a politikailag alig fejlesztett Belga-Kongóban is. A szerző két fejezetet szentelt a késleltetett deko-

lonizáció és a váratlanul bekövetkezett formális függetlenség eseménytörténetének (1955–1960, 1960. június 30.). Súlyos összetűzések, véres összecsapások és idealista várakozások, kezdetleges függetlenségi szerződések után azonban a brüsszeli „Kerekasztal-tárgyalások” nyomán az „Első Köztársaságban” apokaliptikus viszonyok alakultak ki.

A függetlenségi ceremónia körüli affér csak a nyitánya volt a következő, 1960 és 1965 közötti teljes körű káosznak. A fiatal állam, amelynek körülményesen megalakuló kormányát Patrice Lumumba vezette, a belga és nyugati provokációk és intervenciók, valamint a belső szecesszionista mozgalmak hatására működésképtelenné vált. A szerző ezeket a gyors egymásutániságban bekövetkező változásokat, magát a szétesés folyamatát figyelemre méltó részletezéssel tekinti át, személyekre szabottan írja le a hatalomért folyó gátlástalan küzdelmet. (Lásd 305–356. old.)

Ma is megdöbbentő dolog szembesülnünk azzal, hogy alig öt év leforgása alatt a fél-Európai területre kiterjedő új állam darabjaira hullott (etnikai pogromok, polgárháború, állampuccsok, lázadások és külső beavatkozások, köztük ENSZ-misszió; politikai gyilkosságok követték egymást). Az európai, nyugati apologetikus irodalomban gyorsan megszületett a vád, hogy mindegyik a „bantu mentalitás” a magyarázat. Az objektív kutatások eredményeként azonban bizonyított, hogy a gazdasági, politikai, katonai és közigazgatási, kulturális deficitért a hosszú idejű belga uralom felelős, majd a neokolonialista érdekeltségű szereplők bomlasztó tevékenysége, de a politikai nyugat sokkos állapotú vezető szereplői és hatalmainak nyílt ellenérdekeltsége és aknamunkája idézte elő a demográfiai kisebbségi etnikai csoportok és vezetőik közötti gyilkos ösztönök elszabadulását. A szerző kiemeli, hogy a hidegháborúban kialakult „frontok” mellett Afrikát is bevonták a Kelet-Nyugat konfrontációba. Lumumbát és Kongót ellenségként határozták meg a nyugati hatalmak. A kollaboráns, atavisztikus kongói szereplők uralmát támogatták és biztosították.

A könyvnek ide vonatkozó oldalain korrekt és hiteles Lumumba-portrét alkot a szerző, elvetve a legfőbb vádat, hogy az kommunista lett volna, és kiemelve, hogy eszmeiségét, politikáját inkább a liberalizmus és afrikai nacionalizmus, pánafricanizmus jellemezte, mint-hogy azon kevesek egyikeként jutott szerephez, aki az ún. fejlettek (évolué) csoportjához tartozott. E kötet nagy érdeme Patrice Lumumba személyiségének aprólékos, körültekintő leírása, a személye elleni

likvidálási szándékok rögzítése. (Lásd a 7. és 8. fejezetek vonatkozó részeit!)

A következő fejezetekben a *mobutista éra* indulását és az 1965–1997 közötti korszakát vizsgálja a szerző. Az egyes fejezetek „bon mot”-i igencsak beszédesek:

– *Les années électriques* / Választási évek: Mobutu, aki Lumumba eliminációjában (a belga kormánykörök szóhasználatára) a katangai szecesszionistákkal együtt főszerepet vállalt, 1965-ben állampuccsot hajtott végre. Széles körű politikai–katonai repressziót alkalmazott, az autenticitás-doktrína leple alatta módszeresen felszámolta az ellenzéki erőket (politikuskokat, politikai pártokat, egyházi vezetőket, egyetemistákat üldözött és likvidált; lázadónak és összeesküvőnek nyilvánította az elégedetlenkedőket). A Második Köztársaság látszatát keltette alkotmányozással, választási procedúrákkal, majd az alkotmány revíziójával és a „monarchia” bevezetését előkészítő adminisztratív intézkedésekkel biztosította egyeduralmát.

– *Toujours servir* / Mindenkor szolgálni: A szerző ebben a fejezetben kivételes képet ad az ország 1975–1990 közötti aktivitásáról és kilátástalan helyzetéről és Mobuturól, aki egy személyben a „haza megtestesítőjeként és szolgálójaként” ünnepeztette magát, aki valójában „páratlan politikai cselszövőként” átmenetileg stabilizálta az országot, anélkül azonban, hogy utat nyitott volna a gazdasági növekedésnek, a szociokulturális fejlődésnek és modernizációnak. Az „Egyedüli Ember” (l’Homme Seul) kilátástalan, halmozott válságba tanszította országát.

– *L’Agonie* / Agónia (1990–1997): A nemzetközi viszonyokban bekövetkezett fordulat idején a mély válságba süllyedt Zairében a demokrácia szelleme kiszabadult a palackból, amire a diktátor véres terrorral reagált (az egyetemisták elleni katonai fellépésnek 300-an estek áldozatul).

A Nyugat több évtizedes támogatás után végre szankciókra szánta rá magát. Belgium felfüggesztette a „fejlesztési segélyezést”, Franciaország befagyasztotta a kapcsolatokat, az Egyesült Államok szintén kihátrált Mobutu mögül. Az IMF kivonult Zairéből. Az agónia hét évéről aprólékos – egyben olvasmányos – mindennapi hírekből összeálló dinamikus leírást kap az olvasó. A régióban és a kontinens távolabbi részeiben zajló különféle erőszakosságok (l. a ruandai genocídi-

umot) paradox módon még némi mozgásteret, átmeneti túlélési lehetőséget nyitottak Mobutunak (menekültek fogadása, repülőterek átengedése, francia katonai–humanitárius műveletekhez való hozzájárulás révén), de az ellenállási és felszabadítási erők 1996 őszétől megkezdték a rezsim elleni háborújukat. A hét hónapig tartó első háború leírása a szerző újságírói erényei folytán a katonai műveletekben résztvevők közlései alapján a kötet legélethűbb részét képezi.

Zaire jelenkori történetének új fejezete vette kezdetét 1997-ben. Újabb háború zajlott le, mely négy éven át szedte áldozatait a régióban. Több, eddig nem ismert, homályban maradt részlettel ismerteti meg az olvasót a szerző, melyek birtokában plasztikusabb képet alkothatunk a második háború okairól (etnicitás, tribalizáció, korrupció, nyereségvágy, az informális gazdaság megjelenése, hadigazdaság stb.).

A kötet befejező része (13., 14., 15. fejezetek) a 2002 utáni évek vajúdasáról szól, a szüntelen politikai kezdeményezésekről, konszolidációs próbálkozásokról és kudarcokról. Az óriás Kongó/Zaire nehézkes és képlékeny, nem képes leküzdeni a felgyülemelő valóságos problémákat (új nemzetközi aktorok jelenléte, köztük egyházak, vállalkozások, NGO-k, amelyek ténykedéséről személyes élményeit osztja meg velünk a szerző). A remény és reménytelenség éveinek történetére tekinthetünk vissza – a közelmúltig, 2010-ig. A szerzőnek jószerével már csupán kérdései vannak. Minden sora a képlékeny államiságról, egy új demokratikus kezdetről való tervezésről, a külvilággal létrejövő szabadabb kapcsolatokról szól – amelyekkel a Kabila-adminisztrációnak kellett szembenéznie. Meglehetősen bizarr zárófejezettel találkozunk az olvasó – WWW.COM cím alatt –, melyben a Kínába kivándorolt kongóiakkal készített interjúkat ismerhetjük meg, miután a Kínával kötött megállapodás „mellékhatásaként” az új generáció néhány tagjának erre is lehetősége nyílt.

A recenzens a mű egészének alapos ismeretében bátran állíthatja, hogy a nagy empátiával és egyben a köteles kételyekkel elkészült „Kongó-történet” kivételes szakmai élményt nyújt mind az afrikánisztika művelőinek, mind a világ válsággócaira kíváncsi, kutakodó olvasóknak. Különös haszna Van Reybrouck munkájának, hogy kortárs afrikai és európai értelmiségiekkel kötött barátságairól is tanúbizonyságot tesz, s ezzel e tárgyban olvasóit is hasonló magatartásra biztatja, ugyanis végkövetkeztetése szerint az előttünk álló hármasként a *mondializáció*, az *empátia* és a *befogadás*.

A politikai afrikanisztika műhelyeiben észlelt és elfogadott „történeti fejlődési” jegyek Van Reybrouck felfogása és stílusa révén új dimenzióval társulnak, a perszonalizmus szemlélete hatja át munkáját. Ez az eljárása eredményezte, hogy hitelesebb, elevenebb és érdekfeszítőbb képet alkothatunk a nem szűnő kongói, tágabban afrikai konfliktusosságok mibenlétéről.